

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ

24/7/1923

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2023

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	ΣΕΛ. 2
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	ΣΕΛ.3-5
ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗΣ	ΣΕΛ.6-8
ΕΝΑΡΞΗ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗΣ... ..	ΣΕΛ. 9-14
ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ.....	ΣΕΛ.15-16
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	ΣΕΛ. 17
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	ΣΕΛ. 18-19

Εισαγωγή

Με αφορμή την επέτειο των 100 χρόνων της υπογραφής της Συνθήκης της Λωζάννης και στο πλαίσιο του 3ου Πανελληνίου Μαθητικού διαγωνισμού δοκιμίου του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Βενιζέλος», θα προσπαθήσουμε να παρουσιάσουμε τα σπουδαιότερα σημεία που διατρέχουν τη συνθήκη και καθορίζουν ακόμα και σήμερα τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Η Ελλάδα αν και στο πλευρό των νικητών του Παγκοσμίου Πολέμου, προσήλθε στις διαπραγματεύσεις ως ηττημένη. Παρ' όλα τα δύσκολα σημεία της, η συνθήκη παραμένει τομή στην ιστορία και των δυο χωρών.

Με τη συνθήκη των Σεβρών (28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920), ο Ελευθέριος Βενιζέλος είδε το όραμα της Μεγάλης Ιδέας, την Ελλάδα «των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών», να παίρνει σάρκα και οστά. Το όνειρο εξελίχτηκε σε εφιάλτη καθώς στις εκλογές της 1/14ης Νοεμβρίου 1920, το Κόμμα των Φιλελευθέρων έπαθε πανωλεθρία, κερδίζοντας μόλις 118 από τις 369 έδρες της Βουλής και ο Βενιζέλος δεν εκλέγεται καν βουλευτής.

Σειρά ατυχών επιλογών των επόμενων κυβερνήσεων, η λανθασμένη προέλαση προς τον Σαγγάριο, κόπωση, εξάντληση, διεθνείς σκοπιμότητες και η αποτελεσματική αντίδραση του Κεμάλ οδηγούν -μεταξύ άλλων- στην οδυνηρή μικρασιατική καταστροφή.

Την κατάρρευση του μετώπου, την πυρπόληση της Σμύρνης και τις δραματικές συνέπειες της, ακολούθησε μια πυκνή αλληλουχία γεγονότων τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και διεθνώς. Η Ελλάδα έπρεπε να διαχειριστεί την επώδυνη ήττα, να ανασυγκροτηθεί οικονομικά και κοινωνικά, να στηρίξει το ποτάμι των προσφύγων και να αντιμετωπίσει την πολιτική κρίση. Κυρίως, να συμφιλιωθεί με το οριστικό τέλος της «Μεγάλης Ιδέας» και της μακραίωνης παρουσίας του Ελληνισμού στη Μικρά Ασία.

Στον αντίποδα, ο Κεμάλ αναδεικνύεται σε νέο ισχυρό παράγοντα, θέλει να επιβάλει τους όρους του και να οδηγήσει την Τουρκία στο τραπέζι των νικητών

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Με «χαίνουσες» ακόμη τις εθνικές πληγές από την Μικρασιατική Καταστροφή και τη φρικτή Γενοκτονία του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας¹, η χώρα καλείται να ορθοποδήσει μέσα σε κυκεώνα διεθνών εξελίξεων και εσωτερικών προβλημάτων.

Στην ύστατη προσπάθεια να περισωθεί η ανατολική Θράκη, ιδρύεται η Στρατιά της Θράκης (6-19 Σεπτεμβρίου 1922), αλλά το συμμαχικό διάβημα της 23^{ης} Σεπτεμβρίου 1922, βάζει τέλος στις λιγοστές ελπίδες που είχαν απομείνει. Το γεγονός προκάλεσε τον σχηματισμό επαναστατικής επιτροπής με επικεφαλής τους συνταγματάρχες Νικόλαο Πλαστήρα και Στυλιανό Γονατά, στην οποία συμμετείχε και ο αντιπλοίαρχος Δ. Φωκάς, ο οποίος στη δεδομένη στιγμή ήταν ο εκπρόσωπος του στόλου στο κίνημα.²

Με την άφιξη τους στην Αθήνα, απαίτησαν άμεση παραίτηση του βασιλιά Κωνσταντίνου, υπέρ του διαδόχου Γεωργίου, διάλυση της βουλής και σχηματισμό κυβέρνησης η οποία θα είχε την εμπιστοσύνη των Συμμάχων, προσδοκώντας να εξασφαλίσουν τη βοήθεια τους για την άμεση ενίσχυση και σωτηρία της Ανατολικής Θράκης .

Η Επαναστατική Κυβέρνηση απευθύνεται στον Ελευθέριο Βενιζέλο (αυτοεξόριστο στο Παρίσι) ζητώντας τη συνδρομή του ως προς τη διπλωματική εκπροσώπηση της χώρας «Η Έπανάστασις, έκφράζει ὑμῖν ἀπολύτως τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς διὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ ζητήματος καὶ ζητεῖ τὴν ἄμεσον ἀρωγὴν ὑμῶν». Ο Βενιζέλος αποδέχεται για χάριν της πατρίδας.³ (16/29 Σεπτεμβρίου)

Παράλληλα, στα Μουδανιά, κωμόπολη στη θάλασσα του Μαρμαρά, συγκαλείται Στρατιωτική Σύσκεψη Ανακωχής (20 Σεπτεμβρίου/3 Οκτωβρίου 1922), η οποία στην ουσία καθόριζε την παράδοση της Ανατολικής Θράκης στην Τουρκία.⁴ Στη διάσκεψη πήραν μέρος εκπρόσωποι της Μεγάλης Βρετανίας της Γαλλίας , της Ιταλίας και ο στρατηγός Μουσταφά Ισμέτ εκπροσωπώντας την Τουρκία.⁵ Η πρόσκληση προς τον Κεμάλ αποτελούσε εξ ορισμού μεγάλη επιτυχία για τον Τούρκο ηγέτη. Η Ελλάδα προσκλήθηκε προς το τέλος των εργασιών

---

¹ Πρ. Παυλοπουλος *Η συμβολή του Ελευθέριου Βενιζέλου κατά τη σύναψη της Συνθήκης της Λωζάνης ως προς τις Μειονότητες Μειονότητες*, εφ. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 16.12.2022

² Εκδηλώθηκε την επόμενη ακριβώς ημέρα, από τις μονάδες που είχαν περάσει από το Τσεσμέ σε Χίο και Λέσβο (11-24/9/1922).

³ Χρήστος Α .Βαλσάμης, *Ο Αθηναϊκός Τύπος για την εκκένωση της Ανατολικής Θράκης (Οκτώβριος – Νοέμβριος 1922)*, σελ.54

⁴ Ο χώρος συνεδρίασης ήταν η παλιά οικία του ρώσου Προξένου στην περιοχή, ένα σπίτι τόσο μικρό που υπήρχε χώρος μόνο για τα μέλη των τεσσάρων αντιπροσωπειών (Βρετανών, Ιταλών, Γάλλων και Τούρκων) και των μεταφραστών τους Χρήστος Α .Βαλσάμης, *Ο Αθηναϊκός Τύπος για την εκκένωση της Ανατολικής Θράκης (Οκτώβριος – Νοέμβριος 1922)*, σελ.46

⁵ στρατηγός Harington, στρατηγός Charpy και Franklin Bouillon, στρατηγός Mombelli ,αντίστοιχα

και εκπροσωπήθηκε από τον στρατηγό Αλέξανδρο Μαζαράκη και τον αντισυνταγματάρχη Πτολεμαίο Σαρηγιάννη. Ήδη όμως, οι βασικές αποφάσεις για την αποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων από την Ανατολική Θράκη είχαν σχεδόν οριστικοποιηθεί.

Η Ανακωχή υπογράφεται στις 26 Σεπτεμβρίου/11 Οκτωβρίου 1922 χωρίς τη συμμετοχή της Ελλάδας που –αναγκαστικά- προσχώρησε δύο ημέρες μετά, αποδεχόμενη όσα είχαν προαποφασιστεί για την Ανατολική Θράκη. Προέβλεπε την άμεση εκκένωσή της από τον ελληνικό στρατό έως τον Έβρο. Η προσπάθεια της ελληνικής πλευράς να αποτρέψει την αποχώρηση των ελληνικών στρατευμάτων μέχρι την υπογραφή οριστικής συνθήκης, δεν απέδωσε καρπούς.

Η αποχώρηση του ελληνικού στρατού ολοκληρώθηκε στις 12/25 Νοεμβρίου 1922 και τον στρατό ακολούθησαν δεκάδες χιλιάδες Έλληνες κάτοικοι της περιοχής εγκαταλείποντας τον τόπο τους με προορισμό το ελληνικό έδαφος στη δυτική όχθη του Έβρου.⁶

Το κτίριο του Ρωσικού Προξενείου όπου έγινε η Διάσκεψη των Μουδανιών <http://geofarmak.blogspot.com/2012/10/1922>.

---

⁶ Σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 6 της Συμφωνίας Ανακωχής, η εξουσία μεταβιβάσθηκε από την Ελλάδα στους Συμμάχους οι οποίοι στη συνέχεια τη μεταβίβασαν αυθημερόν στην Τουρκία
Αγγελος Συριγος, «Σχέσεις Ελλάδος-Τουρκίας: από τη Λωζάνη έως σήμερα», σελ.4

Λίγες ημέρες αργότερα εκδιώκεται ο βασιλιάς Κωνσταντίνος ο οποίος αναχωρεί για το Παλέρμο της Ιταλίας (όπου σύντομα πεθαίνει), αφήνοντας στον θρόνο τον γιο του Γεώργιο.

Πρωταρχικό μέλημα της επαναστατικής κυβέρνησης ήταν η τιμωρία των υπευθύνων της ήττας. Οι ένοχοι της καταστροφής είχαν ήδη βρεθεί στα πρόσωπα του διοικητή της Στρατιάς Μικράς Ασίας Γ. Χατζηανέστη, των πρώην πρωθυπουργών Δ. Γούναρη, Ν. Στράτου και Π. Πρωτοπαπαδάκη, των πρώην υπουργών Γ. Μπαλατζή και Ν. Θεοτόκη και των στρατιωτικών, Μιχ. Γούδα και Ξ. Στρατηγού.⁷

Η εκτέλεση των Έξι όπως ήταν φυσικό, αμαύρωσε την εικόνα της Χώρας, καθώς ο διεθνής Τύπος φιλοξένησε πολλά αρνητικά δημοσιεύματα για τη δίκη και την ατιμωτική εκτέλεση. Η διεθνής θέση της χώρας επιβαρύνθηκε τη στιγμή που ήταν απαραίτητη η στενή συνεργασία με τις Μ. Δυνάμεις, λόγω των διαπραγματεύσεων στη Λωζάννη.⁸

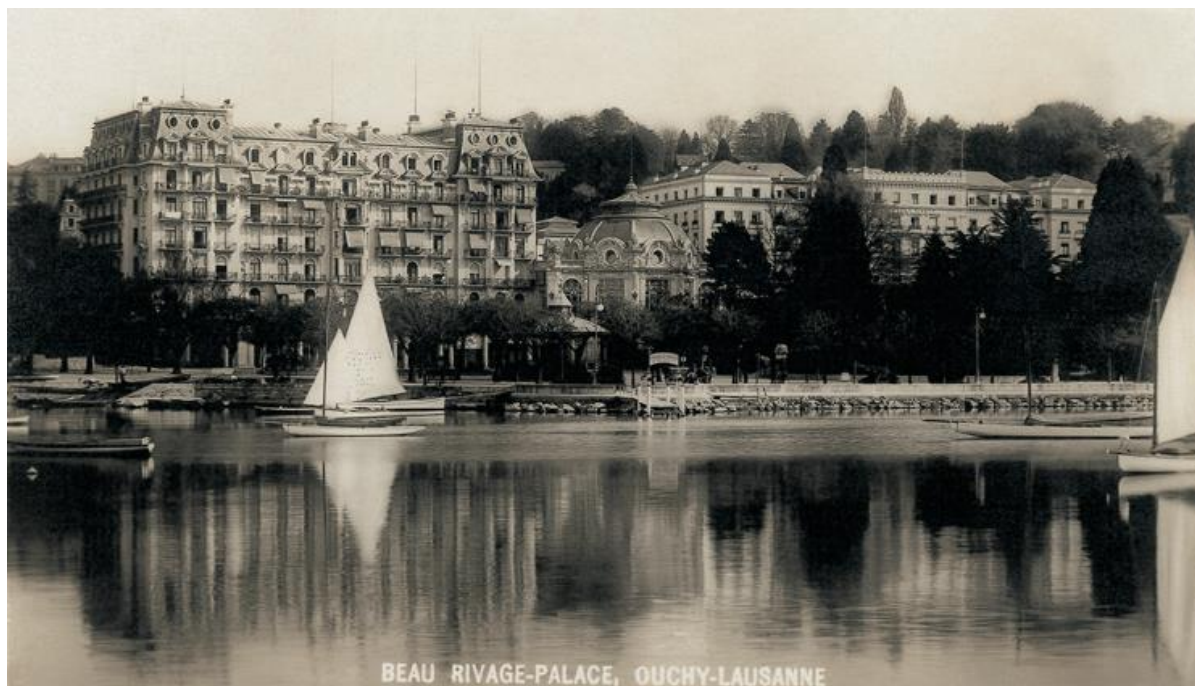

Οι Στ. Γονατάς και Ν. Πλαστήρας. Πηγή εικόνας: Βικιπαίδεια

⁷ Παραπέμφθηκαν στο στρατοδικείο με την κατηγορία της «εσχάτης προδοσίας». Κατηγορήθηκαν ότι «εκουσίως και εκ προθέσεως υπεστήριξαν την εισβολή ξένων στρατευμάτων [...] εις την επικράτειαν του βασιλείου» Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της σύγχρονης νεώτερης ιστορίας*, σελ.258

⁸ Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της σύγχρονης νεώτερης ιστορίας*, σελ.255 Η Αγγλία διέκοψε τις διπλωματικές σχέσεις με την Ελλάδα και ο Άγγλος πρέσβης αναχώρησε την επομένη της εκτέλεσης .Η κυβέρνηση Γονατά αγνόησε πολλές έγγραφες προειδοποιήσεις από τους Έλληνες πρέσβεις στην Αγγλία και στην Γαλλία για τις επιπτώσεις των εκτελέσεων στις διμερείς σχέσεις της Ελλάδας με τις δύο Μεγάλες Δυνάμεις και προχώρησε σε αυτές

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΗΣ

Το τελευταίο κεφάλαιο στη διαδικασία ειρήνευσης μετά τις ανακατατάξεις του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και της ευρύτερης επίλυσης του χρονίζοντος «ανατολικού ζητήματος» υπό το βάρος νέων στρατιωτικών και πολιτικών συνθηκών, θα γραφόταν στη Λωζάννη της Ελβετίας.

Ο προσδιορισμός του χρόνου και του τόπου σύγκλησης της Συνδιάσκεψης αποδείχθηκε δύσκολη εξίσωση. Αρχική επιλογή των Συμμάχων ήταν η Βενετία. Η Τουρκία επιθυμούσε τη Σμύρνη, αφήνοντας να εννοηθεί ότι δεν θα λάμβανε μέρος στις διαπραγματεύσεις αν δεν γινόταν αποδεκτή η συγκεκριμένη προϋπόθεση, επιμονή η οποία πιθανότατα σχετιζόταν με επίδειξη ισχύος και κύρους. Αγγλία και Ιταλία διαφώνησαν, σε αντίθεση με τη Γαλλία. Η Τουρκία αναγκάστηκε τελικά να υποχωρήσει. Έτσι, κατέληξαν στην ουδέτερη Ελβετία, για προφανείς λόγους ισορροπίας των δυνάμεων.

Ιδιαίτερη σημασία έχουν οι διεθνείς συσχετισμοί μεταξύ των Δυνάμεων την εποχή των διαπραγματεύσεων στη Λωζάννη, καθώς είναι δεδομένο ότι θα επηρέαζαν τις αποφάσεις προκρίνοντας λύσεις που θα εξυπηρετούσαν και τα δικά τους συμφέροντα.⁹

---

⁹ Τη Γαλλία, κυβερνούσε ο Εθνικός Συνασπισμός, που είχε νικήσει στις εκλογές στις 16/11/1919. Πρωθυπουργός και Υπουργός Εξωτερικών ήταν ο Ραϊμόν Πουανκαρέ που αντικατέστησε τον Κλεμανσώ. Στη Μ. Βρετανία η κυβέρνηση εθνικής συνεργασίας με πρωθυπουργό τον πρωτεργάτη της διάλυσης της οθωμανικής αυτοκρατορίας Lloyd George, έδωσε τη θέση της σε νέα, με πρόεδρο τον Μπόναρ Λο. Στην Ιταλία το «Εθνικό Φασιστικό Κόμμα» του Μουσολίνι κατέλαβε πραξικοπηματικά την εξουσία στις 17/30 Οκτωβρίου

Η Συνθήκη της Λωζάννης δεν αφορά αποκλειστικά την Ελλάδα και Τουρκία αλλά την κυβέρνηση της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης της Τουρκίας (αντικαταστάτρια της ετοιμοθάνατης Οθωμανικής Αυτοκρατορίας) και της Ελλάδας, Βρετανικής Αυτοκρατορίας, Γαλλίας, Ιταλίας, Ιαπωνίας, Ρουμανίας, του τότε Σερβο-κροατικό-σλοβενικού κράτους και Βουλγαρίας.¹⁰ Όταν συζητήθηκε το θέμα των Στενών, κλήθηκαν η Ρωσία (Ε.Σ.Σ.Δ.), το Βέλγιο, η Ισπανία, η Ολλανδία, η Σουηδία και η Νορβηγία. Οι Η.Π.Α. έστειλαν παρατηρητή, όχι αντιπρόσωπο. Οι Μεγάλες Δυνάμεις αρχικά κάλεσαν και την κυβέρνηση της Άγκυρας και την κυβέρνηση του σουλτάνου προκαλώντας τη δικαιολογημένη αντίδραση του Κεμάλ.¹¹

Πρόεδρος της επιτροπής για τα εδαφικά και στρατιωτικά ζητήματα ορίστηκε ο βρετανός υπουργός Εξωτερικών λόρδος Γεώργιος Ναθαναήλ Κώρζον, που συχνά πίεσε με έντονο τρόπο την τουρκική αντιπροσωπεία¹².

Η Ελληνική αντιπροσωπεία στη Λωζάνη. Καθιστοί διακρίνονται από αριστερά: Δημήτριος Κακλαμάνος, Ελευθέριος Βενιζέλος, Ανδρέας Μιχαλακόπουλος και Αλέξανδρος Μαζαράκης <https://www.benaki.org/>

¹⁰ Άγγελος Μ. Συρίγος, Βασικά σημεία ενδιαφέροντος το καθεστώς του διάπλου των Στενών Βοσπόρου-Θάλασσας Μαρμαρά-Δαρδανελίων, στη μερική διατήρηση του καθεστώτος των διομολογήσεων, στον έλεγχο του δημοσίου οθωμανικού χρέους και στην αποζημίωση των συμμαχικών στρατευμάτων που βρίσκονταν στην Τουρκία μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Παράλληλα, οι Βρετανοί ενδιαφέρονταν για την ενσωμάτωση της πετρελαιοπαραγωγού περιοχής της Μοσούλης στο υπό βρετανική εντολή Ιράκ και οι Ιταλοί για τη διατήρηση των Δωδεκανήσων υπό τον έλεγχό τους

¹¹ Η σουλτανική κυβέρνηση δεν είχε οποιαδήποτε ισχύ ακόμη και μέσα στην Κωνσταντινούπολη, παρά την υποστήριξη που απολάμβανε από συμμαχικές δυνάμεις. Μετά από τις έντονες πιέσεις του τουρκικού πληθυσμού της οθωμανικής πρωτεύουσας, παραιτήθηκε η επίσημη κυβέρνηση στις 22 Οκτ./4 Νοεμβρίου και στις 4/17 του ίδιου μήνα ο σουλτάνος χρειάστηκε να φυγαδευτεί με αγγλικό πλοίο στη Μάλτα

¹² Ο λόρδος Κώρζον ήταν πρόεδρος της πρώτης επιτροπής, των εδαφικών και στρατιωτικών ζητημάτων. Οι άλλες δύο επιτροπές ήταν η επιτροπή του καθεστώτος για τους αλλοδαπούς και τις μειονότητες στην Τουρκία (πρόεδρος ο ιταλός αντιπρόσωπος Μαρκήσιος Garroni) και η επιτροπή δημοσιονομικών και οικονομικών ζητημάτων (πρόεδρος ο γάλλος αντιπρόσωπος Camille Barrère).

Την Ελλάδα αντιπροσώπευσαν ο Βενιζέλος και ο Δημήτριος Κακλαμάνος, πρώην πρεσβευτής στο Λονδίνο ως το 1920 που επανατοποθετήθηκε στη θέση αυτή από την Επαναστατική Επιτροπή των Αθηνών μετά από εισήγηση του Βενιζέλου. Συμμετείχαν επίσης ο υποστράτηγος Α.Μαζαράκης ως στρατιωτικός σύμβουλος, ο Μ.Θεοδοκάς ως νομικός και ειδικός σε θέματα Πατριαρχείου και ο Α.Μιχαλακόπουλος.¹³

Επικεφαλής της τουρκικής αντιπροσωπείας, η οποία εμφανίστηκε στη Λωζάννη με τον αέρα του νικητή προβάλλοντας υπερβολικές αξιώσεις, ήταν ο στρατηγός Ισμέτ Πασά που είχε οριστεί υπουργός Εξωτερικών λίγο πριν αναχωρήσει για τη Λωζάννη, συνοδευόμενος από τον βουλευτή Σινώπης Rıza Nur, εκπρόσωπο της αδιάλλακτης πλευράς της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης της Τουρκίας και τον Hasan Bey πρώην υπουργό Οικονομικών στην κυβέρνηση της.¹⁴

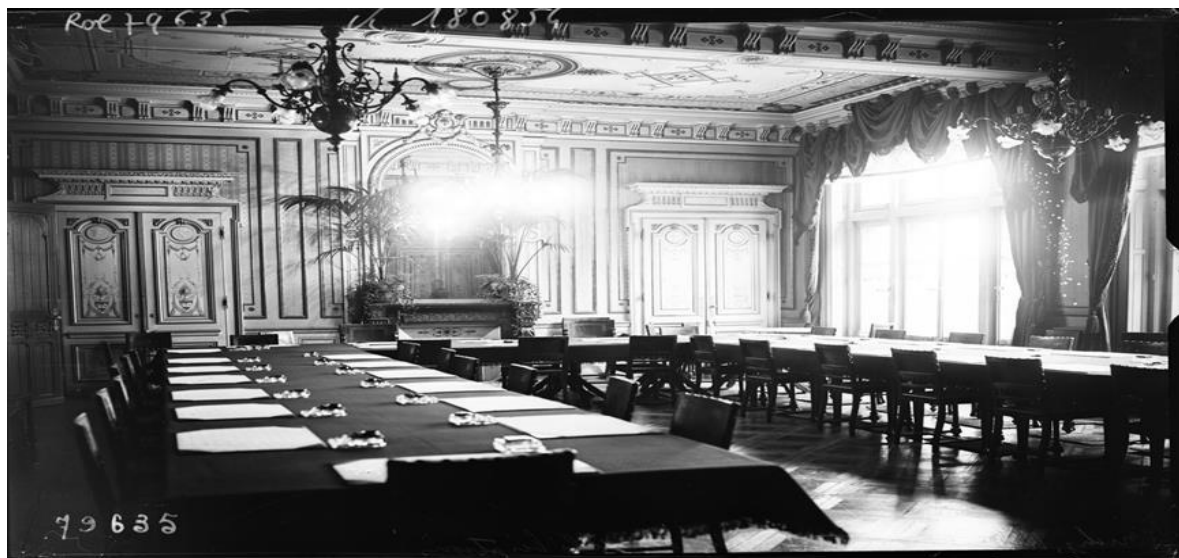

1 Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑ ΣΤΗ ΛΩΖΑΝΝΗ

¹³ «Εφθάσαμε στη Λωζάννη», γράφει ο διπλωμάτης Δημήτριος Κακλαμάνος, «μίαν ομιχλώδη μελαγχολική αυγήν του Φθινοπώρου, όλοι εμείς, οι συνοδευόντες τον μαρτυρικών ήρωα εις τον διπλωματικόν Γολγοθά, είχαμε το πένθος εις την ψυχήν. Αλλά διαισθανόμεθα ότι την καρδίαν εκείνου συνέθλιβε διπλήν οδύνη. Η οδύνη της πατρίδος και η οδύνη του δημιουργού που βλέπει το δημιούργημά του σωριασμένον εις ερείπιαν...»

¹⁴ Επιμονα έθεσε αίτημα να αντιπροσωπεύεται η Τουρκία εναλλάξ στο προεδρικό αξίωμα, αίτημα που απορρίφθηκε εξ αρχής από τον Κώρζον ΣΤΑΥΡΟΣ Χ. ΓΙΩΛΤΖΟΓΛΟΥ, «ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ(1922-1930), σελ.146

Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΩΝ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΩΝ

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Η αίθουσα των συνεδριάσεων στο Hotel du Chateau, στην περιοχή Ouchy της Λωζάννης. www.gallica.bnf.fr

Η επίσημη έναρξη της Συνδιάσκεψης έγινε τελικά στις 7/20 Νοεμβρίου 1922 στη μεγάλη αίθουσα του Casino de Montbenon της Λωζάννης. Χρειάστηκαν πολύμηνες (Νοέμβριος 1922 – Ιούλιος 1923) σκληρές διαπραγματεύσεις, που μάλιστα διακόπτονταν για μερικές ημέρες λόγω σφοδρών διαφωνιών, παρεμβάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων αλλά και η απειλή, από ελληνικής πλευράς για επίθεση, από τον Έβρο, εναντίον της Τουρκίας καθώς προχωρούσε η ανασύνταξη των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων της στρατιάς του Έβρου¹⁵. Η Συνθήκη υπογράφηκε τα ξημερώματα στις 24/7/1923, αποτελείται από 143 άρθρα, χωρισμένα σε 5 μέρη και περιλαμβάνει 17 συμβάσεις και πρωτόκολλα¹⁶.

¹⁵ Στο διάστημα των συνομιλιών υπήρχε στρατιωτική κινητοποίηση και διπλωματικό παρασκήνιο (επαφές με το Βελιγράδι για τη διερεύνηση των προθέσεων για το ενδεχόμενο νέας σύρραξης). Η συγκρότηση της στρατιάς του Έβρου υπήρξε ισχυρό διαπραγματευτικό όπλο για τον Βενιζέλο και τα ελληνικά συμφέροντα. Ασφαλώς χωρίς την ύπαρξη ισχυρού στρατού στη Θράκη η θέση της χώρας θα ήταν πολύ διαφορετική, με πιθανότερη την υπογραφή μιας ταπεινωτικής συνθήκης αντί αυτής που επιτεύχθηκε.

¹⁶ Αναφέρει ο βενιζελος μετα την υπογραφη της συνθηκης στο τηλεγράφημα προς Γονατά και Πλαστήρα.

«Ευχαρίστως αγγέλλω Υμίν ότι σήμερον μετά μεσημβριαν εις την μεγάλην αίθουσαν του Πανεπιστημίου Λωζάννης υπεγράφη η συνθήκη της ειρήνης μετά πασών των σχετικών συμβάσεων, δηλώσεων και πρωτοκόλλων. Η συνθήκη αυτή συναφθείσα μετά την Μικρασιατική καταστροφήν δεν σημαίνει ατυχώς ελληνικόν θρίαμβον. Αλλ' η Επανάστασις δύναται να είναι υπερήφανος ότι αναδιοργάνωσασα Εθνικόν στρατόν έδωσε τα μέσα εις την αντιπροσωπείαν της να επιτύχη την συνομολόγησιν εντίμου ειρήνης, ήτις επιτρέπει εις την Ελλάδα να επιστρέψη εις τα έργα της ειρήνης και να αφοσιωθή εις το έργον της εσωτερικής της περισυλλογής. [...] Εγώ προσωπικώς αισθάνομαι την ανάγκην να ευχαριστήσω την βασιλικήν Κυβέρνησιν και την Επανάστασιν διότι με περιέβαλον με

Το κλίμα για τους Έλληνες αρχικά ήταν βαρύ. Όταν ο Βενιζέλος μπήκε στην αίθουσα, αναφέρει ο νομικός σύμβουλος της ελληνικής αντιπροσωπείας Μιχαήλ Θεοδοκάς : *Οι παριστάμενοι ησθάνθησαν τότε ότι υπήρχεν εις την Λωζάννην ένας Έλλην ικανός να ομιλή προς τους αρχηγούς της Ευρώπης ως ίσος προς ίσους*¹⁷

Source gallica.bnf.fr / Bibliothèque nationale de France

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος προσέρχεται στις εργασίες της συνδιάσκεψης στη Λωζάννη

Το πρώτο ζήτημα που απασχόλησε τη συνδιάσκεψη ήταν το εδαφικό μεταξύ των δύο χωρών. Η μικρασιατική καταστροφή και η ανακωχή στα Μουδανιά είχαν αντικειμενικά προδιαγράψει την τύχη της Μ. Ασίας και της Ανατολικής Θράκης. Την πρώτη μέρα των εργασιών η τουρκική αντιπροσωπεία θέτει θέμα διενέργειας δημοψηφίσματος στη Δυτική

πλήρη εμπιστοσύνην, ήτις μοι επέτρεψε να ανταποκριθώ εις το ανατεθέν μοι δυσχερές έργον. ΣΤΑΥΡΟΣ Χ. ΓΙΩΛΤΖΟΓΛΟΥ, ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ (1922-1930), σελ.755

¹⁷ Μιχαήλ Γ. Θεοδοκάς, *Νομικά και Ιστορικά Μελετήματα*, Εκδ.Ίκαρος, Αθήνα, 1947, σσ.42

Θράκη. Ο Βενιζέλος ¹⁸πήρε το λόγο, «μίλησε με άνεση και ακρίβεια στα γαλλικά, σχεδόν σαν να ήταν η μητρική του γλώσσα» Ο Βενιζέλος υπενθύμισε στην τουρκική αντιπροσωπεία ότι η τύχη της περιοχής είχε καθοριστεί με τη Συνθήκη του Νεϊγύ (1919) και δεν αφορούσε πια την κυβέρνηση της Άγκυρας. Στις αιτιάσεις του Ισμέτ, ο Βενιζέλος αποκρίθηκε με χαρακτηριστικό τρόπο λέγοντας ότι «εάν διεκδικείτε τη δυτική Θράκη, τότε θα πρέπει να παραχωρηθεί και η ανατολική Μακεδονία για να εξασφαλισθεί η πρώτη, και εν συνεχεία η κεντρική Μακεδονία για να εξασφαλιστεί η ανατολική κ.ο.κ.» ¹⁹ . Ως προς τα δημοψηφίσματα, τόνισε ότι ουδέποτε είχε υιοθετηθεί ο συγκεκριμένος τρόπος επίλυσης εδαφικών διαφορών ανάμεσα στις δυο χώρες. Η μεθοδική, πραγματιστική και χωρίς περιττές εξάρσεις αντίκρουση του Βενιζέλου αποδυνάμωσαν τα επιχειρήματα του Ισμέτ και το αίτημα δεν γίνεται δεκτό. ²⁰

Το ζήτημα των αποζημιώσεων από την Ελλάδα προς την Τουρκία, καθώς επίσης και από την Τουρκία προς ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη ήταν δυσεπίλυτο.²¹ Η πρόταση που ανέκυψε ήταν να δοθεί το Κάραγατς στους Τούρκους αντί πολεμικών αποζημιώσεων από τους Έλληνες. Το παρασκήνιο είναι αρκετά έντονο, με τον Βενιζέλο να λαμβάνει προσωπική πρωτοβουλία για την επίλυση του ζητήματος. Με μία πρωτοβουλία-έκπληξη επισκέπτεται στο δωμάτιο του ξενοδοχείου του τον Ισμέτ για να συζητήσουν τα ανοικτά θέματα. Η Τουρκία στο ζήτημα της Δυτικής Θράκης απέσπασε τελικά το Κάραγατς λόγω οικονομικών και στρατηγικών παραγόντων (26/5/1923).²²

Σχετικά με τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου η τουρκική πλευρά ζήτησε την αναγνώριση της κυριαρχίας της στην Ίμβρο, Τένεδο και Σαμοθράκη, απαίτησε ειδικό καθεστώς αυτονομίας για τη Λήμνο, τη Λέσβο, τη Χίο, τη Σάμο και την Ικαρία και διεκδίκησε την πλήρη αποστρατικοποίηση τους. Η τουρκική επιχειρηματολογία επικεντρώθηκε σε θέματα

---

¹⁸ Παπαδάκης Ν. «Ελευθέριος Βενιζέλος: ο Άνθρωπος, ο Ηγέτης. Διπλωματικοί θρίαμβοι-Εκλογική ήττα και εξορία (1917-1928)», σελ.265

¹⁹ Παπαδάκης Ν. ο.π.π, σελ.266

²⁰ Ο Βενιζέλος τόνισε ότι τον πόλεμο αυτό δεν τον είχε ξεκινήσει η Ελλάδα και η Τουρκία είχε πάρει πρώτη αυτή το μέρος του επιτιθέμενου. Η Ελλάδα, ως αληθινός σύμμαχος, είχε κρατήσει το λόγο της και ζήτησε να της αναγνωρισθεί αυτή η τιμή, ιδίως μετά τα οδυνηρά αποτελέσματα του πολέμου. Η Ελλάδα δεν είχε θέσει εδαφικά αιτήματα ως όρο για να συμμετάσχει στον πόλεμο αλλά σε περίπτωση νίκης κάτι τέτοιο θα θεωρούνταν νόμιμο. Άλλωστε στις περιοχές που διεκδικούσε, δηλ. την Ανατολική Θράκη και τη Σμύρνη, ποτέ οι Τούρκοι δεν αποτελούσαν πλειοψηφία ως το τέλος των Βαλκανικών

²¹ Στις 27 Μαΐου 1923, την ημέρα που αναμενόταν να ξεκινήσει η επίθεση του ελληνικού στρατού, η ειρήνη κρεμόταν πλέον από μια κλωστή, όλες οι ελπίδες για αποτροπή νέου πολέμου είχαν εναποτεθεί στην Τουρκία και τον Ισμέτ πασά, ο οποίος είχε να διαλέξει μεταξύ της παραχώρησης του Καραγάτς αντί της καταβολής αποζημίωσης ή της διακοπής των συζητήσεων και επανάληψης των εχθροπραξιών. Η κρίσιμη συνεδρίαση ορίστηκε για το πρωινό της 26ης Μαΐου. Ο Ισμέτ, που εμφανιζόταν ανένδοτος ως τότε, τελικά δέχτηκε την πρόταση του Βενιζέλου να παραχωρηθεί στην Τουρκία το Καραγάτς και τα προάστιά του αντί της καταβολής αποζημίωσης και των κατασχεμένων πλοίων του 1918. Η συνεδρίαση λύθηκε και η συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας ήταν γεγονός

²² Αγγ. Συρίγος, «Σχέσεις Ελλάδος-Τουρκίας: από τη Λωζάνη έως σήμερα», σελ..7

ασφάλειας σε αντίθεση με την ελληνική, η οποία αξιοποίησε την έλλειψη ισχυρών επιχειρημάτων και εστίασε στην ιστορία και στην πληθυσμιακή σύσταση.

Η ελληνική πλευρά με ρεαλιστική προσαρμοστικότητα και αντίληψη των διεθνών παραμέτρων, αποδέχθηκε να συζητήσει την αποστρατικοποίηση των νησιών. Τελικά, αποφασίσθηκε να δοθεί η Ίμβρος και η Τένεδος στην Τουρκία με τον όρο δημιουργίας ειδικού καθεστώτος αυτονομίας, λόγω του ελληνικού πληθυσμού που κατοικούσε εκεί.

Αποφασίστηκε επίσης και το θέμα των στρατιωτικών δυνάμεων που θα στάθμευαν στα νησιά. Η Λέσβος, η Χίος, η Σάμος και η Ικαρία τέθηκαν υπό καθεστώς μερικής αποστρατικοποίησης. Αντιθέτα, η Λήμνος και η Σαμοθράκη (όπως η Ίμβρος και η Τένεδος) συνδέθηκαν με το καθεστώς πλήρους ουδετεροποίησης της περιοχής των Στενών.²³ Η Τουρκία τέλος παραιτήθηκε υπέρ της Ιταλίας από τα δικαιώματά της στα Δωδεκάνησα.

ΑΝΤΑΛΛΑΓΗ ΤΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ

Η Σύμβαση και το Πρωτόκολλο για την ανταλλαγή υπογράφεται στις 30 Ιανουαρίου 1923. Στα δύο πρώτα άρθρα της «περί ανταλλαγής των ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών» οριζόταν η υποχρεωτική ανταλλαγή των ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας.

Πρόκειται για την πρώτη εφαρμογή υποχρεωτικής μαζικής ανταλλαγής πληθυσμών, γεγονός που σημάδεψε δραματικά τη ζωή χιλιάδων ανθρώπων και από τις δυο πλευρές²⁴. Κριτήριο για την ανταλλαγή αποτέλεσε το θρήσκευμα του πληθυσμού. Η τουρκική πλευρά επιδίωκε την εξαίρεση μόνο των μουσουλμάνων της Θράκης, πρόταση η οποία συνάντησε την κατηγορηματική άρνηση του Βενιζέλου, ο οποίος επέμεινε και στην εξαίρεση των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης. Τελικά, επήλθε συμβιβασμός και υποχρεωτικά ανταλλάσσονταν όλοι οι Έλληνες Τούρκοι υπήκοοι που κατοικούσαν στην Τουρκία εξαιρουμένων αυτών της Κωνσταντινούπολης και όλοι οι Μουσουλμάνοι Έλληνες υπήκοοι που κατοικούσαν στην Ελλάδα εξαιρουμένων εκείνων της Δυτικής Θράκης. Επίσημα η ανταλλαγή αφορούσε 190.000 Έλληνες και 355.000 Τούρκους. Η ελληνική πλευρά θεωρούσε ότι ήταν απλώς ζήτημα χρόνου η εκδίωξη των Ελλήνων από την Τουρκία και σ' αυτήν την περίπτωση θα έχανε το διαπραγματευτικό πλεονέκτημα να απαιτήσει τη μετανάστευση των τουρκο-μουσουλμανικών πληθυσμών. Επιπλέον η απομάκρυνση των μουσουλμανικών πληθυσμών εξασφάλιζε

²³ Αγγ. Συρίγος, «Σχέσεις Ελλάδος-Τουρκίας: από τη Λωζάνη έως σήμερα», σελ.8

²⁴ Οι ανταλλάξιμοι, σύμφωνα, με τη σύμβαση της ανταλλαγής θα απέβαλαν την παλιά ιθαγένεια και θα αποκτούσαν την ιθαγένεια της χώρας στην οποία θα εγκαθίσταντο, είχαν δικαίωμα να μεταφέρουν την κινητή περιουσία τους, είχαν δικαίωμα να πάρουν από το κράτος στο οποίο μετανάστευαν ως αποζημίωση περιουσία ίσης αξίας με την ακίνητη περιουσία που εγκατέλειπαν φεύγοντας,

γεωργικές εκτάσεις, εξαιρετικά απαραίτητες για την αποκατάσταση των προσφύγων. Ταυτόχρονα, η άρνηση των Τούρκων για επιστροφή των προσφύγων θα επιβάρυνε ακόμα περισσότερο την κατάσταση. Έτσι, η μεν Τουρκία αποκτούσε θρησκευτική ομοιογένεια και η Ελλάδα εκτός της θρησκευτικής και φυλετικής²⁵.

Με αυτόν τον τρόπο και παρά τις αρχικές του επιφυλάξεις ο Βενιζέλος κατάφερε να ελαχιστοποιήσει τις συνέπειες μίας συντριπτικής στρατιωτικής ήττας μετατρέποντας τη μακροπρόθεσμα σε ιστορική ευκαιρία για ένα ανεπανάληπτο ειρηνικό επίτευγμα του ελληνικού κράτους, χάρη στην ανταλλαγή των πληθυσμών και στην αποκατάσταση και αφομοίωση των προσφύγων²⁶

Στα ζητήματα της υποχρεωτικής ανταλλαγής εντάχθηκε και το ζήτημα του Οικουμενικού Πατριαρχείου για την παραμονή του οποίου στην Κωνσταντινούπολη δόθηκε μεγάλη μάχη. Ήταν τόσο έντονο το κλίμα στις σχετικές συνεδριάσεις που παραλίγο να οδηγήσει σε ναυάγιο τις συνομιλίες και διάλυση της συνδιάσκεψης! Η τουρκική πλευρά παρουσιάστηκε αποφασισμένη να εκδιώξει οπωσδήποτε το Πατριαρχείο προτείνοντας μάλιστα τη μετεγκατάστασή του στο Άγιο Όρος. Ο Βενιζέλος παρέμεινε αμετακίνητος στο θέμα επιδεικνύοντας τη γνωστή του πυγμή και αποφασιστικότητα και έτσι το Πατριαρχείο παρέμεινε στην Κωνσταντινούπολη. Οφείλουμε βέβαια να σημειώσουμε ότι αποφασίστηκε να επικεντρωθεί μόνο στις θρησκευτικές του αρμοδιότητες.

---

²⁵ Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος «*Μύθοι και αλήθειες για την ελληνοτουρκική ανταλλαγή πληθυσμών του 1923*». Ο Βενιζέλος επανειλημμένα αποδοκίμασε την ιδέα μίας υποχρεωτικής ανταλλαγής και εξέφρασε τη λύπη του που αυτή είχε γίνει πλέον αναγκαία. Ακόμη και την τελευταία στιγμή, στις 27 Ιανουαρίου 1923, τρεις μόλις μέρες πριν υπογραφεί η σχετική Σύμβαση, δήλωνε έτοιμος να εγκαταλείψει εντελώς την ιδέα. Χρόνια αργότερα, το 1929, ο Βενιζέλος εξηγούσε χαρακτηριστικά σε επιτροπή προσφύγων ότι η Σύμβαση της Λωζάνης δεν ήταν στην ουσία σύμβαση για την ανταλλαγή ελληνικών και μουσουλμανικών πληθυσμών και περιουσιών, αλλά σύμβαση απλώς για την αναχώρηση του μουσουλμανικού πληθυσμού από την Ελλάδα, αφού οι Έλληνες είχαν ήδη φύγει από την Τουρκία.

²⁶ Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος «*Μύθοι και αλήθειες για την ελληνοτουρκική ανταλλαγή πληθυσμών του 1923*»,σελ.3-4

173/51
4013

173/51

10a

1923

33

Ἡ ἐρωτᾶτε τὰς ἐντυπώσεις μου ἐκ τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης.

Πῶς νὰ σᾶς κρύψω τὴν βαθεῖαν μελαγχολίαν μὲ τὴν ὁποῖαν ὑπογράφω τὴν Συνθήκην τῆς Λωζάννης, διὰ τῆς ὁποίας ὀριστικῶς καταργεῖται ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν. Ἐν τούτοις ἔθεσα τὴν ὑπογραφήν μου μὲ τὴν συναίσθησιν ὅτι προσφέρω ὑπηρεσίαν εἰς τὴν χώραν. Ἡττήθημεν καὶ μετὰ τὴν πλήρη διπλωματικὴν ἀπομόνωσιν εἰς ἣν περιήλθομεν διὰ τῆς πολιτικῆς ἥτις ὠδήγησεν εἰς τὴν ἥτταν, ἐπανάληψις τοῦ πολέμου ἠδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ εἰς πλήρη ὄλεθρον τῆς Ἑλλάδος. Ἐνῶ διὰ τῆς θαυμαστῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ στρατοῦ ἦν ἐπέτυχεν ἡ Ἐπανάστασις ἐπετύχομεν εἰρήνην ἣτις ἐπιτρέπει εἰς τὸ ἔθνος νὰ τερματίσῃ τὴν πολεμικὴν περίοδον καὶ ν' ἀφοσιωθῇ εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐσωτερικῆς ἀνασυντάξεως. Ἐὰν καταπαύοντες τὸν ἐμφύλιον σκαραγμὸν καὶ ἐπαναφέροντες τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ πολιτεύματος καταρθώσωμεν δι' ἐλευθέρων ἐκλογῶν τὴν συγκρότησιν ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας δυναμένης νὰ δώσῃ εἰς τὴν χώραν κυβέρνησιν ἀνάλογον τῶν περιστάσεων, πιστεύω ὅτι δυνάμεθα ν' ἀποβλέπωμεν μετ' ἐμπιστοσύνης εἰς τὸ μέλλον.

Βενιζέλος

Πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Τύπον

24.VII.1923

Δήλωση του Ε.Βενιζέλου προς τον Ελληνικό Τύπο για την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης.
<http://www.venizelosarchives.gr/rec.asp?id=29780>

ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Pacta sunt servanda ...

«Τα συμπεφωνημένα πρέπει να τηρούνται»

Η Συνθήκη της Λωζάννης είναι διεθνής συνθήκη ειρήνης. Παραμένει μια από τις ισχυρότερες και μακροβιότερες συνθήκες, παρά τον προφανή και έκδηλο αναθεωρητισμό της Τουρκίας η οποία θέλει να την τροποποιήσει ανάλογα με τα κατά καιρούς συμφέροντά της. Δεν έχει ημερομηνία λήξης, αναθεωρείται μόνο με τη συναίνεση Ελλάδας, Τουρκίας και των χωρών που την είχαν υπογράψει, σε αντίθεση με την παραφιλολογία που την θέλει να εκπνέει, βάσει μυστικού προσαρτήματος, με την συμπλήρωση εκατό ετών από την υπογραφή της! Με την παγίωση του εδαφικού καθεστώτος η Συνθήκη της Λωζάννης οδήγησε σε αναπροσδιορισμό των στόχων της Ελλάδας, η οποία, διπλάσια σε έκταση και πληθυσμό μετά τους νικηφόρους Βαλκανικούς Πολέμους και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μπόρεσε να αφοσιωθεί στην αποκατάσταση των προσφύγων και στην αναδιοργάνωση της χώρας. Για την Τουρκία σήμανε τον οριστικό διαμελισμό της οθωμανικής αυτοκρατορίας και διασφάλιση της παραμονής της Μ. Ασίας στο τουρκικό κράτος²⁷..

Σε συνέντευξή του ο Βενιζέλος στην εφημερίδα “ΠΟΛΙΤΙΚΑ” του Βελιγραδίου θα δηλώσει: «Μόλις εις την Λωζάννην υπεγράψαμεν την συνθήκην, δια της οποίας παραιτούμεθα της Μικράς Ασίας, εις την οποίαν είχαμε παραμείνει τόσους αιώνας, είπα εις τον Ισμέτ Ινονού: Αυτή η συνθήκη που υπογράψαμε σήμερα είναι μεταξύ μας μιας πράξης²⁸ τελειωτική...»

Όμως, όσο λεπτομερής και αναλυτική να είναι μία συνθήκη, πρέπει ασφαλώς να υπάρχει και ένα πνεύμα καλής διάθεσης και γειτονίας ώστε να τηρούνται όσα έχουν συμφωνηθεί. Σταθερά, δυστυχώς στο πέρασμα των χρόνων, πλήθος παραβιάσεων προέρχονται από την τουρκική πλευρά. Αυθαίρετες απελάσεις ομογενών, απαγόρευση εξασκήσεως πολλών επαγγελματιών σε Έλληνες, κατασχέσεις περιουσιών, καταστρατήγηση της διοικητικής αυτονομίας στην Ίμβρο και στην Τένεδο, ερήμωση τους από το ζωντανό ελληνικό στοιχείο, τα Σεπτεμβριανά του 1955 με τον βίαιο διωγμό ελλήνων και αρμένιων, οι απελάσεις του 1964. Αργότερα η ίδια η εισβολή στην Κύπρο το 1974, οι λεγόμενες «γκρίζες ζώνες» κυριαρχίας στο Αιγαίο, οι υπερπητήσεις πάνω από τα νησιά μας, τα Ίμια, η απειλή χρήσης βίας εκ μέρους της Τουρκίας σε περίπτωση άσκησης νομίμων δικαιωμάτων της Ελλάδας στο Αιγαίο, το θέμα της

---

²⁷ Χαρακτηριστικό είναι άλλωστε ότι γιορτάζεται η επέτειος της υπογραφής που συμβολίζει την γέννηση της σύγχρονης “Τουρκικής Δημοκρατίας”

²⁸ <https://www.haniotika-nea.gr/o-el-venizelos-ke-i-sinthiki-tis-lozannis/>

μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη, η προκλητική μετατροπή της Αγίας Σοφίας και της Μονής της Χώρας σε μουσουλμανικά τεμένη, η κλειστή Θεολογική Σχολή της Χάλκης.

Εντυπωσιάζει και προβληματίζει το γεγονός όμως, πως την ίδια στιγμή που ο τούρκος ηγέτης Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν επικαλείται τις διατάξεις της Συνθήκης, την επόμενη στρέφεται κατά της, λέγοντας πως “Κάποιοι προσπάθησαν να μας εξαπατήσουν παρουσιάζοντας τη Συνθήκη της Λωζάννης ως νίκη. Στη Λωζάννη παραχωρήσαμε τα νησιά του Αιγαίου” ...

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

---

100 χρόνια μετά την υπογραφή της, η συνθήκη της Λωζάννης εξακολουθεί να είναι ο ακρογωνιαίος λίθος της εξωτερικής πολιτικής της χώρας. Σε έναν διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο άντεξε στον χρόνο και στις υπονομεύσεις και είναι ασπίδα και προστασία απέναντι στον τουρκικό αναθεωρητισμό.

Η ηττημένη τότε Ελλάδα κατάφερε να διαπραγματευτεί επιτυχάνοντας το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα είτε μέσω ελιγμών και συμβιβασμών είτε μέσω ανοικτής αντιπαράθεσης, χάρη στον Ελευθέριο Βενιζέλο. Ο Έλληνας πολιτικός κατάφερε να πετύχει μία έντιμη ειρήνη, η οποία ακόμα και σήμερα αποτελεί το ‘ευαγγέλιο’ της ελληνικής διπλωματίας. Την ώρα της πολιτικής και προσωπικής του τραγικότητας, υπογράφοντας ο ίδιος τη ληξιαρχική πράξη θανάτου του δικού του επιτεύγματος, άλλαξε τον προσανατολισμό του έθνους δίνοντας του ένα νέο όραμα, έναν νέο σκοπό, λέγοντας χαρακτηριστικά *«Καλούμεθα να συγκροτήσωμεν ένα συγχρονισμένο κράτος, τὸ οποίον εἰς μὲν τὸ ἐσωτερικὸ ἀποστολήν ἔχει νὰ ὑψώνη καθ’ ἡμέραν τὸ ἠθικόν, τὸ πνευματικόν καὶ τὸ ὑλικόν ἐπίπεδον τοῦ λαοῦ, εἰς δὲ τὸ ἐξωτερικὸν νὰ εἶναι στοιχεῖον εἰρήνης καὶ ἁρμονίας τῶν ἐθνῶν»*

Υλοποιώντας “ το υπέροχο κατόρθωμα, σκληρό όσο κανένα άλλο και σωστικό όσο κανένα άλλο, κατόρθωμα αλαμπές μιας γενναίας και προς τα βάθη του μέλλοντος ατενίζουσας πολιτικής σκέψης”, ²⁹απέδειξε ότι ο χαρισματικός ηγέτης μπορεί να επηρεάσει ακόμα και μία διεθνή διαπραγμάτευση, χωρίς καν να βρίσκεται σε θέση ισχύος. Αξιοποιώντας τη διεθνή του φήμη, τη ρητορική του ικανότητα, τη διορατικότητα, διαπραγματευόμενος με λογικά επιχειρήματα, ψυχραιμία, πολιτική ευφυΐα και προσαρμοστικότητα στις νέες συνθήκες οδήγησε την ηττημένη χώρα σε μια νέα λεωφόρο προόδου και ανασυγκρότησης.

Εκατό χρόνια μετά, αν υπάρχει κάτι που συμπυκνώνει όσα ειπώθηκαν είναι τούτο:

“ Η αθανασία δεν είναι μύθος ενός άλλου κόσμου. Είναι πραγματικότητας του κόσμου που κατοικούμε. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και μετά τον θάνατό του, εξακολουθεί να κυβερνά τη ζωή μας”.

---

²⁹ Κων. Τσάτσος

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

▪ Βερέμης Θάνος - Νικολακόπουλος Ηλίας (επιμ.), *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η εποχή του, ΤΑ ΝΕΑ – Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2005.*

Βερέμης Θάνος, *Ελευθέριος Βενιζέλος. Ο οραματιστής του εφικτού*, Εκδ. Μεταίχμιο, ΑΘΗΝΑ 2017

▪ Γαρδίκια Κατσιαδάκη Ελένη (επιστ. επιμ.), *Στα χρόνια του Βενιζέλου: Εσωτερική &*

εξωτερική πολιτική – Οικονομία – Εκπαίδευση – Πολιτισμός, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών & Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» - ΥΠ.Ε.Π.Θ., Αθήνα 2010.

▪ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΕ΄, Αθήνα 2000 (β΄ έκδ.).*

▪ Κανδαράκης Γ. - Καρτσάκης Δ. - Μανωλάκης Κ., *Εκπαιδευτικός φάκελος Ελευθέριος Βενιζέλος. Στα βήματά του ..., γ΄ έκδ.*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών & Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» - ΥΠ.Π.Θ., Αθήνα-Χανιά 2015.

▪ Κολλάρος Βασίλης Ν., *Η μειονοτική πολιτική του Ελευθέριου Βενιζέλου (1898-1933)*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία – Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος», 2022.

▪ Μαυρογορδάτος Γιώργος, Χατζηιωσήφ Χρήστος (επιμ.), *Βενιζελισμός και αστικός εκσυγχρονισμός*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1988.

▪ Παπαδάκης Νικόλαος Εμμ., *Ελευθέριος Βενιζέλος. Σελίδες μιας πολυτάραχης ζωής*, β΄ έκδοση, Χανιά 2021.

• Παπαδάκης Νίκος, *«Ελευθέριος Βενιζέλος: ο Άνθρωπος, ο Ηγέτης. Διπλωματικοί θρίαμβοι-Εκλογική ήττα και εξορία (1917-1928)»*, Γ΄ Τόμος, Η Καθημερινή σε συνεργασία με το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών “Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος”, Χανιά-Αθήνα 2020.

▪ Παπαδάκης Νικόλαος Εμμ, *Ελευθέριος Βενιζέλος: Ο άνθρωπος, ο ηγέτης. Βιογραφία*, Εθνικό Ίδρυμα «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος» – Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2017.

▪ Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, *Ελευθέριος Βενιζέλος. 12 μελετήματα*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

▪ Σβολόπουλος Κωνσταντίνος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1900-1945*, Εστία, Αθήνα 2000.

▪ Χατζηιωσήφ Χρήστος (επιστ. επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα. Όψεις*

πολιτικής και οικονομικής ιστορίας 1900-1940, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009.

▪ Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων – Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, *Ιστορία του νεότερου και του σύγχρονου κόσμου (από το 1815 έως σήμερα), Γ΄ Τάξη Γενικού Λυκείου & Δ΄ Τάξη Εσπερινού Λυκείου Γενικής Παιδείας, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», Αθήνα.*

▪ Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας & Θρησκευμάτων – Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας, Γ΄ Γενικού Λυκείου, Ομάδας Προσανατολισμού Ανθρωπιστικών Σπουδών και Σπουδών Οικονομίας & Πληροφορικής, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος», Αθήνα.*

ΣΤΑΥΡΟΣ Χ. ΓΙΩΛΤΖΟΓΛΟΥ, *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ (1922-1930), ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ, 2006*

Γιώργος Θ. Μαυρογορδάτος, *Μύθοι και αλήθειες για την ελληνοτουρκική ανταλλαγή πληθυσμών του 1923*

Άγγελος Συρίγος, *«Σχέσεις Ελλάδος-Τουρκίας: από τη Λωζάνη έως σήμερα», Αθήνα 2012*

Γεώργιος Σπέντζος, *Η στρατιά του Έβρου, οι ελληνικές εναλλακτικές και η συνθήκη της Λωζάννης, Βαλκανικά Σύμμεικτα 16 (2005-2014)*

Χρήστος Α. Βαλσάμης, *Ο Αθηναϊκός Τύπος για την εκκένωση της Ανατολικής Θράκης (Οκτώβριος – Νοέμβριος 1922), σελ.54*

<https://www.hellenicparliament.gr/onlinePublishing/DOD/011-057.pdf>

<https://www.foreignaffairs.gr/articles/71864/xaris-karamparmpoynis/giati-i-synthiki-tis-lozannis-einai-akoma-isxyri?page=show>

<https://www.liberal.gr/epikairota/syrigos-i-synthiki-tis-lozannis-94-hronia-meta>

<https://www.syrigos.gr/tourkikos-anatheoritismos/>

